

Italians a l'antic Urgell i territoris veïns (1450-1825)

Josep M. Planes

INTRODUCCIÓ

Els historiadors catalans han fet molta atenció a l'emigració francesa que va anar a Catalunya durant l'Antic Règim. Per contra, no han aprofundit gaire en l'emigració d'altres zones d'Europa vers el nostre país en la mateixa fase històrica. La raó sembla òbvia: una diferent magnitud de les dades. Van ser molts milers els francesos -quasi tots, occitans- que antigament van escampar-se pel Principat, sobretot en els segles XVI i XVII; un bon grapat d'ells, per cert, va fer cap en algun moment al territori Urgell-Segarra, per bé que no tots hi haurien arrelat veritablement. En canvi, els europeus d'altres zones no van ser tants, van venir especialment amb els exèrcits que van fer guerra a Catalunya, i la majoria no van deixar rastres duradors de la seva estança en terres catalanes. Per tot plegat, és més difícil fer un estudi exhaustiu d'aquestes altres procedències. S'ha d'anar a raure més obligadament a l'anècdota i al cas puntual, sense poder recórrer gaire a la classificació estadística. En definitiva, el component individual prima sobre la visió col·lectiva del fenomen. I encara rai si es fa una observació historiogràfica d'aquesta mena sobre una ciutat: en l'àmbit urbà és fins a cert punt habitual trobar instal·lades algunes famílies europees de rang superior i en ocasions apareix un bon material d'estudi.¹ Molt pitjor és buscar aquesta immigració «exòtica» en un àmbit rural. Els viatgers estrangers que van passar per les terres catalanes han estat bastant analitzats, però més per les descripcions que van donar que a nivell biogràfic, i sempre posant l'accent en els aspectes episòdics del seu pas; més que un estudi d'aquests personatges, s'ha dut a terme la divulgació de llurs relats i observacions, de manera que tornem a trobar-nos en el terreny de les anècdotes.

Durant anys, les meves recerques entorn de la població i la societat de l'Urgell i la Segarra m'han proporcionat dades soltes sobre europeus de tota mena i condició que van fer cap en aquestes contrades. És un tema curiós que sempre m'ha fet gràcia. Per aquest mateix motiu, també he parat atenció a aquelles informacions aïllades que sobre el tema han publicat historiadors i estudiosos del passat d'aquestes terres. He reunit així una petita base de dades, tot i que he d'avisar ja des d'ara que és molt parcial i de ben escàs «rendiment» historiogràfic, per les

1). Un exemple: MAIXÉ, Juan Carlos: «La colonia genovesa en Cataluña en los siglos XVII y XVIII: los Bensi», *Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1984, 1r. volum, ps. 523-532.

limitacions suara comentades. A desgrat del caire tangencial i superficial, quasi marginal, del tema, en donaré un primer lliurament. No em preocupa que surti un article poc científic i de limitat interès, pel predomini de l'enfocament descriptiu i la mera casuística. Potser algú sabrà prendre-se'l amb simpatia, com un amable *divertimento*, i trobarà engrescadores algunes informacions. O bé reflexionarà un altre cop sobre l'«obertura» dels nostres territoris, on tanta gent peculiar i llunyana hi va anar a espetegar en el passat, donant a aquestes contrades dures i sofertes un cert toc «cosmopolita» (que en aquells temps no era precisament sinònim de progrés).

Donat que no pertoca fer un simple estudi estadístic, sinó que les dades demanen una descripció individualitzada dels protagonistes, per no allargar-me en excés em centraré només en el cas de la immigració italiana. Després de la francesa, sembla la més consistent, encara que ni de lluny no s'hi pot comparar. Margino l'anàlisi d'altres immigracions continentals, i he de confessar que em sap força greu, perquè la presència a la Catalunya ponentina de portuguesos, britànics, flamencs, alemanys, suïssos, hongaresos o mediterranis llunyans, tot i que òbviament limitada, és molt apetitosa d'estudiar i ofereix casos prou destacats (en quantitats, a més, ressenyables, contra allò que algú pogués pensar). Ara bé, estudiar a fons totes aquestes procedències singulars i oferir el detall de cada cas allargaria molt i molt aquest article. Per això he preferit centrar-me exclusivament en els italians, minoria migratòria d'una relativa entitat i alhora variada (per l'extensió del territori i les fronteres polítiques que tenien dividida aquella península en el passat). Fet i fet, no és que disposi d'un material gaire abundant, i tampoc no m'he obsessionat buscant casos. Ofereixo merament una primera versió del tema, bona cosa incompleta, aproximada i humil, adreçada tan sols a despertar l'interès de tots aquells historiadors que vulguin comprendre que el passat urgellenc i segarrenc guarda encara no poques sorpreses.

Ben mirat, els italians eren presents a la Catalunya ponentina no pas per cap circumstància especial, sinó perquè tot el Principat era una de les seves direccions migratòries típiques. L'encament de les respectives costes, la mútua tradició marinera i comercial, els contactes heretats del passat, les possessions catalanoaragoneses en aquelles terres, després integrades també a la Monarquia Hispànica:² tot orientava els naturals del sud dels Alps cap aquí. I després hi havia els exèrcits multinacionals de l'Antic Règim, una barreja d'individus de tots els racons d'Europa, exèrcits que es van fer molt presents a Catalunya i que van escampar pel país combatents de les més variades procedències, amb un pes ben

2). Per fer-se una idea de la intensitat de les relacions econòmiques i polítiques entre Catalunya i les terres italianes en l'antigor, només cal veure, a tall d'exemple, la munió de referències documentals recollides per VOLTES, Pere: «Repertorio de documentos referentes a los cónsules de ultramar y al Consulado de Mar, conservados en el Instituto Municipal de Historia de Barcelona», dins de *Aportaciones a la historia económica y social de la ciudad*, volum XIII, juliol de 1964, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, COCNB, Institut Municipal d'Història, ps. 21-166, en especial les ps. 45-105; també hi havia problemes, violències i pirateria en el binomi Catalunya - terres italianes, com es pot veure a les ps. 118 i següents. Així mateix, podeu consultar els volums 7 i 8 de la col·lecció «Història de Catalunya. Biografies Catalanes», de l'Editorial Vicens-Vives, dedicats a Pere el Cerimoniós i els seus fills, i als Trastàmara.

notable dels subalpins. Gent d'ofici, de govern, de milícia o simplement aventurers, tots aquests italians desembarcarien a la costa, segurament en bones quantitats, i anirien movent-se pel país en uns itineraris difícils de resseguir. Sí que es pot afirmar, emperò, que bastants d'ells feien ruta cap a les contrades ponentines, en direcció a Lleida, Saragossa i Madrid, seguint la principal via de comunicació del Principat. Aleshores es feien presents en els nostres pobles i viles, produint a vegades una notable commoció social, perquè sovint es tractava de personatges destacats. En gran part, aquella era una migració mòbil, que anava de pas o que romanien poc temps a la zona. Per això mateix resulta difícil de precisar. Alguns d'aquests italians, sens dubte una minoria, quedaven recollits per la documentació d'aquí; per desgràcia, la majoria simplement devien moure's pel territori o passar de llarg sense deixar cap rastre específic, individualitzat.

Les relacions catalanoitalianes eren molt desenvolupades a causa de les mateixes classes altes. Per imitació dels comportaments dels privilegiats, o bé «arrosse-gats» per ells en llurs viatges, el poble menut protagonitzaria també anades i vingudes cap a aquells destins llunyans. I això, en els dos sentits geogràfics. Un bon nombre de catalans de categoria van anar a residir a terres italianes durant la Baixa Edat Mitjana i l'Edat Moderna, complint tasques militars, polítiques, econòmiques o religioses.³ Inversament, cortesans, ambaixadors, eclesiàstics,

3). Alguns d'aquests catalans de categoria que van fer cap a terres subalpines eren de l'Urgell i de la Segarra. L'any 1354, Berenguer Galvany d'Anglesola, baró d'Anglesola i senyor de Calassanç, va anar a Sardenya en l'esquadra de 400 vaixells i 12.000 soldats enviada per lluitar contra Gènova. BACH, Antoni: *Història d'Anglesola*, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1987, p. 39. La segona filla del comte d'Urgell Jaume el Dissortat, de nom Elionor, sota control del rei Alfons el Magnànim, es va casar, obligada pel rei, amb l'italià Ramon Orsini, príncep de Salern i comte de Nola; s'embarcà cap a Itàlia l'any 1438; uns anys abans, havia estat prou forta per negar-se a maridar el rei de Xipre. SANAHUJA, Pere: *Història de la ciutat de Balaguer*, Balaguer, Ajuntament de Balaguer, 1984, ps. 313 i 315. A mitjan segle XV, el pintor de Cervera Joan Figuera va anar a Sardenya a pintar un retaule. L'any 1454, el metge jueu de Cervera Cresques Adret era a Nàpols amb son germà Içach Adret; aquell metge cerquer tenia molta relació amb la cort d'Alfons el Magnànim. DURAN, Agustí: *Llibre de Cervera*, Barcelona, Curial, 1977, ps. 457 i 381. Uns urgellencs d'estirp, els Cardona, van destacar de manera especial en aquesta faceteta d'actuar a Itàlia. A mitjan segle XV, ja marcà època Ramon II Folc de Cardona, baró de Bellpuig, casat amb Caterina de Centelles; fou almirall de Nàpols i home de confiança d'Alfons el Magnànim en els afers italians; va morir segurament el 1458. Però potser el més conegut d'aquests urgellencs «italianitzats» va ser el baró Ramon III Folc de Cardona, el gran almirall, amb possessions a Itàlia aportades per la seva dona Isabel Enríquez de Requesens i que excel·lí en les guerres que van tenir lloc en aquelles latituds; nascut a Bellpuig el 1467, va ser home de confiança del rei Ferran el Catòlic, militar insigne i virrei de Sicília i Nàpols; morí en aquesta ciutat el 1522. Un germà seu, Joan, fou virrei de Calàbria. El grandiosos mausoleu de Ramon III, que va encarregar la seva vídua Isabel i transportaren a Bellpuig, fou tanmateix construït a Itàlia, per un escultor italià i amb marbre d'allí. El nou titular Cardona, l'almirall Ferran, amb les seves arrels urgellenques i bellpugenques molt vives, també va residir a temporades a Itàlia, anant i venint. BACH, Antoni: *Bellpuig i la seva antiga baronia al pla d'Urgell*, Barcelona, FSVC, 1972, ps. 76-77, 81, 90, 95-101. TORRENT, Raül / BOSCH, Josep M.: «El mausoleu de Ramon de Cardona i Anglesola: una interpretació artísticohistòrica», *Urtx*, núm. 1, 1989, ps. 39-66. TORRES, Jaume: *Ferran Folch de Cardona, almirall de Nàpols, duc de Soma, baró de Bellpuig*, Bellpuig, 1982, opuscle de 36 ps. Són també molt interessants les peripècies italianes de Castellana Folc de Cardona i de Requesens, germana de Ramon III, i de la filla d'aquesta, Joana d'Aragó, noia de gran bellesa que va ser retratada per Rafael i se separà del marit, un Colonna. TORRES, Jaume: «Joana d'Aragó Folch de Cardona», *El Pregoner d'Urgell*, núm. 162, 5-7-1986, p. 13. Deixant ja els Cardona, però encara no els personatges bellpugenques, hem de comentar que l'any 1593 el sacerdot Joan Arbó i Terés, nascut a Bellpuig el 1568, era a Roma, on obtingué el títol de comensal de la seu de Tarragona. BOLEDA, Ramon: «Els Arbó i Terés, una important família de Bellpuig del segle XVI», article inclòs en un opuscle compartit amb un treball de Joan Tous, Bellpuig, Biblioteca Pública Municipal, 1975, p. 18. L'octubre del 1603, un tal capità Menargues, natural de Tàrraga, es va embarcar a Barcelona en les galeres que tenien per destí Sicília. PUJADES, Jeroni: *Dietari*, vol. I, 1601-05, f. 191, p. 295 del vol. XV de l'edició de les *MRABL*, Barcelona, FSVC, 1975. Un altre fill de Bellpuig, Pere Jover, va ser frare franciscà i tres vegades procurador

grans nobles, persones de sang reial o servidors seus, procedents de la península de la bota, van passar per Catalunya, camí dels seus destins en terres hispàniques; aquests personatges, anant a terres castellanes o venint-ne, van travessar l'Urgell, i encara que poca influència van tenir sobre les contrades ponentines, sens dubte van difondre entre altres italians la ruta i les característiques del nostre territori; això hauria animat futurs desplaçaments. Ras i curt, malgrat que aquests personatges italians «selectes» només van passar per les terres ponentines com una etapa més del seu trajecte, sense integrar-s'hi ni mica ni molla, hem decidit també incloure'ls en el present treball. Així disposarem de més casos per analitzar; i, a més, aquests individus especials, tot i fer estades curtes al nostre àmbit territorial, sovint van descriure'l, van difondre'l i van despertar una gran expectació entre els naturals, ço que en justifica el comentari. Si bé han estat citats en diferents estudis o obres destinades a recollir la literatura dels antics viatgers, no anirà malament englobar-los en una visió específica i mirar d'interpretar una mica llurs característiques.

Poso els noms dels protagonistes en català o en pseudoitalià, tal com consten a la documentació consultada. Vaig tenir la temptació de posar els noms en italià normalitzat d'avui, però finalment he decidit no fer-ho, perquè els noms italians antics podien tenir alguna variació en relació a l'italià modern, i també per ser fidel a la literalitat documental. Quan la font és en castellà, aleshores em prenc la llicència de traduir els noms al català. D'altra banda, cal avisar que diversos cognoms sembla que foren adaptats de l'italià al català pels antics escriptors, cosa en principi més greu, però en aquest tema no podem fer res. L'única cosa realista

general a la Cúria romana durant els primers decennis del segle XVII; morí l'any 1632, quan havia estat escollit bisbe de Lleida. Bach, *Bellpuig...*, p. 127. Cal recordar també el personatge d'Isabel de Casanova (o Isabel Maria de Casanoves), serventa del governador de Milà, duc de Fera, i de la seva dona, Francesca de Cardona; l'enigmàtica Isabel de Casanova va convèncer el duc de comprar el Crist de Börmio, figura que després ella aconseguí, enviant-la el 1623 a Barcelona, fins que finalment va fer cap a Bellpuig; segons quina llegenda, Isabel de Casanova era filla de Bellpuig o de Preixana. Bach, *Bellpuig...*, ps. 157-159. TORRES, Jaume: «Descripció del St. Crist de Börmio i noves llegendes històriques», *Nova Miscel·lània d'Estudis*, núm. 8 dels *Quaderns de «El Pregoner d'Urgell»*, ps. 47-52. Una visió romàntica i idealitzada d'aquest episodi, a la novel·la històrica de SALADRIGUES, Rafel: *Isabel de Casanova*, Bellpuig, 1987. Consulteu així mateix tres articles de Ramon MIRÓ sobre el tema, publicats a *El Pregoner d'Urgell*, núms. 142-143 (7-9-1985), núm. 144 (5-10-1985) i núms. 358-359 (5-9-1994). L'any 1634, Joan Picó, fill de Cervera, era alcaid de Nàpols. Duran, *Llibre de Cervera*, p. 398. Durant la primera meitat del segle XVIII, un targarí, Francesc Oller i Puig, fill d'una família de pagesos benestants de la vila de l'Ondara, va fer-se present a l'administració militar del nou regne de Nàpols; va començar per enrolar-se al regiment de dragons de Lusitània, el 1722; posteriorment, l'any 1731 va entrar a servir l'infant Carles, futur rei de Nàpols i de les Dues Sicílies, i va rebre el càrrec de director de queviures del castell de la Gula (?); l'any 1737, va tornar a Espanya amb part de les tropes i recalà a la ciutat de València. AHCC, Fons Notarial, Tàrraga, NII 27, Joan Àngel López i Jover, *Manual 1737-1738*, f. 94-94v. Durant la segona meitat del segle XVIII, diversos jesuïtes que ensenyaven a la Universitat de Cervera van instal·lar-se a Itàlia, després de l'expulsió de l'any 1767. D'altra banda, el famós eclesiàstic Benet Maria de Moixó, natural de Cervera, on va néixer el 1763, va cursar els estudis superiors a Roma. VILA, Federico: *Resena històrica científica y literaria de la Universidad de Cervera*, Cervera, IEI, Biblioteca de Cervera y la Segarra, 1981, ps. 191-279. CASANOVAS, Ignacio: *La cultura catalana en el siglo XVIII. Finestres y la Universidad de Cervera*, Barcelona, Balmes, 1953, ps. 95-105, 160-161 i 264-265. Alguns lleïdatans il·lustres també van tenir molt protagonisme en els antics afers italians; n'hi ha referències a LLADONOSA, Josep: *Història de Lleida*, vol. II, Tàrraga, Camps Calmet editor, 1974, ps. 177-179, 292; i a MOLAS, Pere: «Família i poder. Lleïdatans a l'alta administració catalana en el segle XVI», *Miscel·lània homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida, IEI, 1992, p. 465 i següents. Tampoc no hauríem d'oblidar les anònimes persones de l'Urgell que, al llarg dels segles, haurien anat a Roma en pelegrinatge. BERGA, R./MAYMÓ, F.: *Notes històriques sobre les Santes Espines de Tàrraga*, Tàrraga, 1965, p. 43.

sembla la de recollir les onomàstiques de les persones tal com els documents i les fonts d'informació reflecteixen, sense embarcar-nos en modificacions per mirar d'adaptar-los a una pretesa «ortodòxia» italiana.

NOTÍCIA I DESCRIPCIÓ DELS CASOS LOCALITZATS

Encara que quedi fora dels límits temporals establerts en aquest treball, volem fer referència a una curiosa dada del segle XIV sobre immigrants italians. L'any 1356, trobem la sorprenent notícia de vint-i-tres genovesos empresonats a Tàrraga, sembla que per haver fet negocis irregulars, tot i que també se'ns diu que havien rondat per la vila demanant almoïna. Bé fos pels negocis, bé fos per l'almoïna, el cert és que tenien diners i podien pagar l'escarceratge.⁴ Ens costa una mica acceptar la xifra de vint-i-tres persones, totes actuant alhora en una vila modesta i vinguts de tan lluny. No es tractarà d'un error d'escriptura? No serien en realitat només tres?

També és anterior al període aquí analitzat, però igualment recollim el cas de Joan Dodina, que l'any 1443 es trobava a Lleida empresonat. Era de Perusa. Va declarar en un judici que feien a un castellà acusat d'haver blasfemat de Déu.⁵

A la fi del segle XV, molts estrangers feien cap a l'hospital de Castelltort de Cervera. Aquests malalts de terres llunyanes van ser algunes desenes entre 1485 i 1494: francesos del nord, occitans, gent de diverses zones de la península Ibèrica, alemanys, un escocès, un de Constantinoble, un de Terradoceta, i cinc italians. L'any 1485, hi va fer cap un sicilià; l'any 1489, un italià sense més precisió; l'any 1491, un frare ermità pobre que era italià i un altre pobre italià; l'any 1494, un estudiant sard.⁶

Podria ser que durant el segle XV i part del XVI els italians que van anar a raure a les Terres de Ponent catalanes fossin majoritàriament gent marginal o de pas. De casos amb establiment de residència potser no n'hi va haver gaires. A Tàrraga, per ex., no he localitzat cap italià registrat als veïnatges de la vila (1433-1518).

Una prostituta que exercia a Lleida, sembla que durant el segle XV, es deia Marina de Sicília; podia ser italiana, perquè apareix que era bastant habitual designar les dones de la vida per la seva procedència, més que pel seu cognom; per treballar en un bordell medieval, ser forastera era una condició gairebé indispensable.⁷

4). SARRET, Lluís: *Privilegis de Tàrraga*, Tàrraga, edició facsímil realitzada per Ignasi de L. Camps i Sarró, 1982, p. 199.

5). GÓMEZ, Maria Pau: «La ciutat de Lleida contra blasfems, heretges i bruixes (s. XV)», *Miscel·lània homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida, IEL, 1992, p. 392.

6). AHCT, *Llibre de comptes de l'hospital de Cervera, 1485-1494*.

7). PONS, Neus: «La prostitució i el bordell a la Tàrraga del segle XV», *Urtx*, núm. 4, 1992, ps. 71-78. També hi havia una María Rodríguez de Valladolid (que va ser robada mentre anava del bordell de Tàrraga a Bellpuig i hagué de refugiar-se al bordell d'Anglesola), una Elionor de Pamplona, una Catalina de Burgos...

L'any 1512, passà per les Terres de Ponent el florentí Francesco Guicciardini, de 29 anys, ambaixador a la cort de Ferran el Catòlic. Deixà unes referències escrites sobre algunes poblacions d'aquestes terres, molt breus i bastant pejoratives en el cas de Lleida. A Cervera la va anomenar Cerviera i la va veure gran. Va passar per Tàrrega, a la qual anomenà Taregua, i va fer nit a Lleida. Un retard en el correu va fer que passés tot el següent dia a la ciutat del Segre, cosa que aprofità per visitar-la bé; la va trobar petita i lletja.⁸

El 1524 o 1525, qui passà per la zona va ser el venecià Andreu Navagero, ambaixador a la cort de Carles V. També en deixà descripcions, de to més culte i caire superficial. A Bellpuig l'anomenà Belopozo, i a Mollerussa (aleshores un poble petit), Mogliarussa.⁹

El 1565, visità Lleida el cardenal Huc de Boncompagno.¹⁰

El 1581, passà per Lleida Lluís Gonzaga, fill d'una família noble de la part de Màntua. Aleshores era un jove patge de l'emperadriu d'Alemanya, a la qual acompanyava. Posteriorment, aquest personatge fou eclesiàstic i se'l va considerar sant.¹¹

El 1584, passà per Lleida el duc Heribert de Savoia, que venia a casar-se amb una filla del rei Felip II. Els lleidatans li van fer una rebuda molt aparatosa.¹²

El 1592, l'escultor italià Andrea Fortunato de Peregrinis feia un retaule a Ulldemolins, població propera al sud de les Garrigues, en una zona relativament atansada a l'àmbit urgellenc. El feia en col.laboració amb l'escultor català Sebastià Figuerola. Aquest escultor Figuerola treballà els anys 1593 i 1594 a Belianes, fent el retaule major de l'església.¹³ No consta que hi hagués participat l'italià Peregrini-

8). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 184. ÁLVAREZ-PEÑA, Carlos M.: «Un viajero italiano del siglo XVI en Lérida», *Ilerda*, núm. IV, gener-juny de 1945, ps. 37-41. Nascut el 1483, el florentí Francesco Guicciardini va servir la seva república i va destacar com a polígraf i historiador, amb diverses obres d'anomenada. Va morir l'any 1540. Ha estat considerat el millor historiador de la primera meitat del segle XVI, l'home que va desenvolupar al grau més alt la historiografia humanística. Gran observador, directe, crític, agut, oferí en les seves narracions una visió racional dels fets i unes explicacions independents i objectives; encara va tenir, però, limitacions, com l'exclusiva atenció als fets polítics i diplomàtics, o el sotmetiment intel.lectual als criteris moralistes i religiosos. ROMANO, Ruggiero / TENENTI, Alberto: *Los fundamentos del mundo moderno*, volum 12 de la col.lecció «Historia Universal Siglo XXI», Madrid, Siglo XXI, 1977, ps. 152-153.

9). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 184. Contemporani de Guicciardini, el venecià Andreas Navagero va destacar com a historiador i cronista de viatges. Nascut el 1483, morí el 1529, poc després d'haver fet els seus cèlebres viatges a la península Ibèrica, entre els anys 1524 i 1526.

10). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 294.

11). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 249. L'emperadriu d'Alemanya era Maria d'Àustria, que va viure entre 1528 i 1603. Va ser germana i sogra a la vegada del rei Felip II. Havia estat casada amb l'emperador Maximilià II, que havia pujat al tron el 1564 i havia mort el 1576; havien tingut una filla anomenada Anna, que el novembre de 1570 es va casar amb Felip II (va ser la seva quarta muller). Aquell 1581, la comitiva imperial va fer nit a la ciutat del Segre. Per conèixer algunes de les dames que acompanyaven l'emperadriu vídua, es pot consultar MOLAS, Pere: «Aragón en la Monarquía Hispánica», *Cuadernos de Estudios Borjanos*, núms. XXV-XXVI, 1991, p. 24. Pel que fa a Luigi Gonzaga, havia nascut l'any 1568 a Castiglione delle Stiviere (Màntua); va ser jesuïta i va morir a Roma l'any 1591, en plena joventut, víctima de la pesta; fou canonitzat el 1726.

12). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 249. La filla del rei era la infanta Caterina.

13). MATADELA CRUZ, Sofia / PUIG, Roser: «L'església parroquial de Belianes i el seu retaule major (1563-1593)», *Urtx*, núm. 7, 1995, ps. 128-129.

nis, però la influència artística hi seria; caldria fins i tot esbrinar si no hi hagué algun cop de mà per part seva o alguna visita de suport.

El 1594, visità Lleida el romà Camilo Borghese, que anys a venir seria papa.¹⁴

El 1603, arribaren a Cervera tres prínceps de la casa de Savoia, que portaven cartes de recomanació del rei. La vila segarrenca va celebrar a honor seu unes grans festes, amb músics, llums i coets voladors. A Tàrraga, la vinguda del príncep de Savoia va despertar també una gran expectació.¹⁵

L'estiu del 1606, tornaren a passar per aquestes terres els prínceps de Savoia.¹⁶

El príncep de Savoia encara hi tornà a passar l'octubre del 1610. En aquella ocasió, anava amb presses, i a Tàrraga no es va voler aturar ni poc ni molt, tot i la rebuda cerimoniosa de paers i prohoms.¹⁷

A començament del segle XVII, actuava a les terres lleidatanes la quadrilla de bandolers dirigida per Miquel Morell, que havia estat a Itàlia però que havia tornat.¹⁸

L'any 1613, actuava a la Segarra i a les Garrigues el bandoler italià Pere Barbeta, que era cap de colla. El 30 de desembre d'aquell any, ell i els seus bandolers -un centenar- van assaltar prop de Pomar un comboi custodiat per soldats i gent armada de Cervera on es transportaven 111 càrregues de moneda de plata, que eren dutes de Madrid a Barcelona. L'escorta, davant l'atac dels bandolers, va fugir. A Cervera van convocar sometent i també es va decidir convocar-lo a totes les poblacions en un radi d'uns 50 quilòmetres. Poc després, el comte de Santa Coloma va anar a Cervera per organitzar la persecució dels bandolers i foren armats 80 homes amb arcabussos. Barbeta, però, es va escapar. Els diners robats pels bandolers tenien un valor global de 180.000 ducats.¹⁹

L'any 1614, arribà a Cervera el príncep de Savoia.²⁰

El 21 de febrer de 1627, va morir a l'hospital de Tàrraga el venecià Llorenç Torres.²¹

14). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 294. Va ser el papa Pau V, que pontificà entre 1605 i 1621. Va néixer a Roma l'any 1552.

15). Duran, *Llibre de Cervera*, ps. 400-401. LLOBET, Josep M.: *La «Taula de Canvi» de Cervera y su entorno socio-económico (1599-1715)*, Lleida, IEI, 1985, p. 58. AHCT, FMT, *Llibre de Consells 1603-1611*, folis 22v.-23v.

16). AHCT, FMT, *Llibre de Consells 1603-1611*, foli 129.

17). SEGARRA, Josep M.: *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions*, Tàrraga, Museu Comarcal, 1987, volum II, ps. 95-96.

18). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 454.

19). Pere Barbeta va fer cap als Estats Pontificis, on es va refugiar. Tanmateix, uns agents del papa el van detenir el 1615. Fou dut a Barcelona i a la capital catalana va ser jutjat i executat el 1616. Llobet, *La «Taula de Canvi»...*, ps. 65-66. AMORÓS, Francesc: *Història de les Penelles, 1084-1984*, Lleida, IEI, 1984, p. 71. LLADONOSA, Josep: *El bandolerisme a la Catalunya occidental (1473-1616)*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, col. «Episodis de la Història», núm. 164, 1972, ps. 61-62.

20). Duran, *Llibre de Cervera*, p. 397.

21). APT, *Llibre de casaments-òbits-confirmacions 1605-1666*, foli 58.

L'any 1630, els caputxins de Lleida van contractar el pintor genovès Baptista Palma, un artista que ja havia treballat a Olot i a Blanes.²²

L'11 de febrer de 1634, a la vila de Verdú, van executar a arcabussades Tomàs Rull, del regne de Nàpols, soldat de la companyia de Pedro Antonio de Julis.²³

L'octubre del 1634, passà per Cervera la duquessa de Màntua, filla del duc de Savoia.²⁴

Amb l'esclat de la Guerra dels Segadors, van ser molts els soldats italians que vingueren a l'Urgell. Una bona part lluitaven pel bàndol hispànic, però també n'hi havia que ho feien en el bàndol francès. Tots, però, van contribuir a fer mal en aquestes terres. Com a Golmés, on el terç Magaloty, format principalment per soldats del regne de Nàpols que servien el rei hispànic, va agafar a la força moltes cavalcadures dels particulars.²⁵

L'any 1643, un cirurgià de les tropes franceses estacionades a la vila de Tàrraga es deia Desiderio Santa Coloma i era natural de Besontini (?), arquebisbat de Bisontini (?), «*Romani Imperii*». Tenia 23 anys d'edat.²⁶

També l'any 1643, hi havia a Tàrraga Francesc Grau, «del piamunt» («de alemanya», van anotar igualment). Aquest individu, del qual desconexem l'ocupació, estava casat amb una tal Llúcia. La parella va batejar un fill a la vila el 4 de març.²⁷

El 16 de setembre de 1645, a Tàrraga, un tinent de cuirassers italià feia un reconeixement de deute. Es tractava d'Alexandre Barbera, natural de Vicenza, província de Venècia. Estava malalt al llit, a l'hostal de Jacint Martí. Essent presents com a testimonis aquest hostaler i un tal Joan Xich, pastor francès que vivia a Tàrraga, el tinent va dir que devia vint-i-una dobles i mitja d'or a Jacomo Phelippo Galias, corneta de la seva companyia, les quals aquest li prestà perquè pogués sustentar-se en la seva malaltia. La companyia en qüestió era d'un capità francès.²⁸ El tinent Barbera va morir l'endemà mateix, dia 17.²⁹

Probablement era italià un tal Gaudioso Romanos, soldat de la companyia del Sr. Josep Marcho. Aquest soldat va morir a l'hospital de Tàrraga el 24 de gener de 1668.³⁰

22). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 428.

23). APV, *Llibre d'òbits 1595-1636*, foli 448.

24). Duran, *Llibre de Cervera*, p. 423.

25). PALAU, Josep M.: *Golmés: recull històric*, Golmés, Ajuntament de Golmés, 1983, ps. 67-68.

26). AHCT, FMT, fulls volanders. No localitzo ni la població ni l'arquebisbat, però interpreto que corresponien als Estats Pontificis.

27). APT, *Llibre de baptismes 1631-1668*, foli 62.

28). AHCC, Fons Notarial, Tàrraga, NII 13, Jacint Meià, *Manual 1644-1645*, folis 238-239. El notari Meià que va fer l'acte era també batlle de Tàrraga, pel rei francès. El corneta Galias va deixar els diners al tinent malalt «en differents y moltes vegades».

29). APT, *Llibre d'òbits 1605-1730*, foli 41v.

30). APT, *Llibre d'òbits 1605-1730*, foli 69.

Devia ser també italià un tal Isidoro Amico, cirurgià major del terç de Milà, casat amb Francesca. Aquest matrimoni va batejar una nena a Tàrraga el 21 d'octubre de 1668.³¹

Aquell mateix mes d'octubre de 1668, creuà les nostres comarques el príncep florentí Cosme de Mèdici, anant de Barcelona a Madrid. L'acompanyaven entre altres Lorenzo Magalotti, cronista oficial de la comitiva; el marquès Filippo Corsini, amic de Cosme de Mèdici; el doctor Giovanni Batista Gornia, metge de la comitiva; un tal Ciuti, administrador; i Pier Maria Baldi, arquitecte i pintor, que va deixar unes interessants aquarel·les sobre algunes de les poblacions visitades (Tàrraga, Mollerussa, Lleida). La comitiva passà per Cervera, vila que va cridar l'atenció de Magalotti per les seves muralles. Van arribar al capvespre a Tàrraga i hi van fer nit, el príncep al convent de Sant Agustí, la resta d'acompanyants als hostals i a la casa d'un oficial de la guarnició que hi havia a la vila aleshores. Magalotti va lloar el paisatge i l'agricultura que va veure entre els Hostalets i Tàrraga. Donat a dir coses positives, el cronista va ressaltar igualment el paisatge que va contemplar entre Tàrraga i Mollerussa, format per blat, ceps i oliveres, molt semblant, segons ell, al de la Toscana. Sembla que, passant per Bellpuig, van anar a veure el mausoleu, encara que el cronista afirma que les cendres del difunt eren a Nàpols. Van dinar a Mollerussa, poble que a Magalotti li va semblar un corral, i van fer cap a Lleida després de travessar un territori que el cronista va qualificar de «*quasi affatto deserto per natura, mercè della guerre*». A Lleida van fer nit i Magalotti va destacar les fortificacions de la ciutat, però va trobar aquesta disminuïda, amb carrers estrets i bruts, i cases ordinàries; ressaltà els efectes que encara eren visibles dels bombardejors que va sofrir durant la Guerra dels Segadors.³²

El 24 de març de 1669, morí a l'hospital de Tàrraga Felip Garavanya, soldat del terç de Milà, companyia de Juan de Nogales. Era natural de la vila de la Roqueta de Tana (?), territori de Milà.³³

L'any 1670, passà pels territoris lleidatans Galeazzo Marescotti, que anava de Roma a Madrid. Era arquebisbe de Corint i havia estat nomenat pel papa Climent X nunci ordinari a la cort hispànica.³⁴

L'any 1681, vivia a Tàrraga Francesc Ferrer, de Nàpols, casat amb Maria Lluriana. Aquest matrimoni va batejar una filla en aquella vila el 10 d'agost.³⁵

L'any 1684, vivia a Tàrraga Carles Cleris, de Milà, casat amb Isabel. Aquest matrimoni va batejar una filla en aquella vila l'11 d'octubre (*sub condicione*, perquè primer la van primsenyar a casa).³⁶

31). APT, *Llibre de baptismes 1668-1690*, foli 4v.

32). «Las tierras de Lérida en el siglo XVII, vistas por los cronistas de la comitiva principesca de Cosme de Médicis», *Ilerda*, núm. III, fasc. II, octubre-desembre de 1944, ps. 379-391.

33). APT, *Llibre d'òbits 1605-1730*, foli 73. No localitzo la població.

34). ROCA, Salvador: «Referències a Lleida en un manuscrit italià del segle XVII», *Miscel·lània homenatge al professor Salvador Roca i Lletjós*, Lleida, IEI, 1981, p. 83. TORRES, Jaume: *Història de Bellpuig dins del Principat de Catalunya*, Bellpuig, 1980, p. 80.

35). APT, *Llibre de baptismes 1668-1690*, foli 104.

36). APT, *Llibre de baptismes 1668-1690*, foli 128.

Durant el mes de gener del 1686, creuà la zona monsenyor Nicolini, nunci apostòlic de Portugal. Anava d'Avinyó a Madrid, passant per Montpeller, Barcelona, Lleida i Saragossa. Portava un seguici bastant nombrós, format per uns catorze criats. El seu secretari va escriure en italià un manuscrit amb interessants descripcions de les terres i poblacions que recorrien en el trajecte. Per desgràcia, aquest secretari no va dir gran cosa de l'Urgell, només indicà que les contrades properes a Lleida eren despoblades, estèrils, mancades de conreus, sense arbres i, per tant, sense llenya. Tampoc no donà gaires detalls de la ciutat, on van fer nit; només que es van allotjar en un hostal no massa bo però car, i que es van haver d'espavilar per adquirir el menjar que necessitaven. Això sí, no es va poder estar de referir-se al temps fred i boirós.³⁷

El 13 de juny de 1686, es casà a Tàrraga Francesc Pellizoni, fadrí, cotxer del Sr. Pere de Ribes. Era de la ciutat de Milà i vivia a Tàrraga. La núvia fou Victòria Sicart, vídua de Gili Pedrell de Guissona.³⁸ Aquest matrimoni no va batejar fills en aquella vila.

Durant els anys 1701 i 1702, amb la instauració de la nova dinastia (la dels Borbons) i el trágic polític consegüent, les poblacions de les comarques lleidatanes van anar bastant de bòlit atenent les anades i vingudes de la família reial, els integrants de la qual tenien Catalunya i les regions italianes com un dels principals punts d'interès en aquella conjuntura. Acompanyant les comitives reials, diversos personatges de la península de la bota (a més dels inevitables francesos) es farien presents a les Terres de Ponent, ruta obligada per anar i venir de Barcelona. Així, el mes de setembre de 1701, el novell rei Felip V passà per les nostres comarques camí de la Ciutat Comtal, on havia de celebrar Corts i reunir-se amb la filla del duc de Savoia, amb la qual havia contractat matrimoni; el jove monarca va esquivar la ciutat de Lleida, va fer nit a Bellpuig i posteriorment va ser acollit a Cervera; aquesta estada a la capital segarrenca va tenir, com ja és sabut, importants repercussions de cara al futur. Poc després del pas del sobirà, creuà també la zona la casa i família de la reina, un garbuix de dames comandades pel comte de Montellano; aquesta comitiva igualment va fer nit a Bellpuig. El rei marxà a Itàlia, però la reina, que es deia Maria Lluïsa Gabriela, restà a Barcelona. L'abril del 1702, la reina va fer viatge cap a Madrid, i de pas per aquestes terres sojornà a Bellpuig. Pel desembre del 1702, el rei, que venia d'Itàlia, tornà a passar per aquí i de nou s'allotjà a la vila ducal del centre de la plana.³⁹ Com ja hem dit, en qualsevol d'aquests viatges oficials, els urgellencs i segarrencs veuriem italians en els seguicis reials. N'era la mateixa reina.

37). Roca, «Referències a Lleida en un manuscrit italià...», ps. 79-83.

38). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 90. El senyor del cotxer Pellizoni era el noble Pere de Ribes i de Boixador, que estava casat amb Maria Teresa de Granollachs. El matrimoni Ribes-Granollachs va batejar tres fills a Tàrraga, els anys 1681, 1682 i 1686.

39). AHCT, FMT, *Llibre de Consells 1698-1715*, folis 94-96v., 116v.-117v., 138-139. Bach, *Bellpuig...*, ps. 181-184. PORTA, Antoni: *La victòria catalana de 1705*, Barcelona, Pòrtic, 1984, ps. 66-70 i 151-152. RAZQUIN, José M^a: *Lérida. La Universidad de Cervera*, Lleida, Dilagro, 1976, ps. 21-24. Torres, *Història de Bellpuig dins el Principat de Catalunya*, ps. 83-84. Tant el rei com la reina eren aleshores uns simples adolescents. Felip V havia nascut el 1687; la Maria Lluïsa, el 1688. Per cert, ella morirà ben jove, l'any 1714. El rei es tornà a casar, i ho féu també amb una italiana, Isabel de Farnese.

Amb l'esclat de la Guerra de Successió, grans quantitats de tropes italianes van fer cap a les comarques ponentines. Les evidències documentals recollides a hores d'ara així permeten afirmar-ho. Els combatents nascuts a la península de la bota eren bàsics en els exèrcits hispànics de l'època, i, d'altra banda, la zona lleidatana va ser un dels principals teatres d'operacions de la guerra, amb moltes alternatives de domini i l'actuació de nombroses unitats militars. Tot plegat va disparar la presència de subalpins en aquestes contrades, potser en unes xifres que mai no van tornar a ser igualades. Per desgràcia, d'aquests italians de moment només podem aspirar a fitxar-ne una petita proporció. Convindria un estudi monogràfic i especialitzat per documentar-nos millor sobre aquesta gran arribada d'elements militars originaris del Mediterrani central. Ben mirat, caldria ampliar aquest estudi a la totalitat de tropes vingudes de qualsevol racó d'Europa, perquè també va haver-hi unes grans presències militars d'alemanys, hongaresos, holandesos, britànics, austríacs, portuguesos o francesos.

El 25 de març de 1708, es casà a Tàrraga Agustí Palos, soldat natural de la vila de Palofol (?), bisbat de Bressa (?) (Brescia?), república de Venècia. La núvia fou Margarida Gener, de Castellnou de les Oluges.⁴⁰ Aquest matrimoni no va batejar fills en aquella vila.

El 16 de setembre de 1708, es casà a Tàrraga Josep Vinjuer, negociant, de Nàpols. La núvia fou Ramona Gili, vídua de Domènec Vidal.⁴¹ Aquest matrimoni va batejar una filla en aquella vila el 14 de juliol de 1709.⁴² Després, els perdem la pista com en el cas de tants altres.

L'1 de desembre de 1708, es casà a Tàrraga un altre italià, el tercer aquell any. Es tractava de Domènec de Laure, sabater, originari de Nàpols. La núvia fou Francesca Perdo, vídua del pagès targarí Joan Molner.⁴³ Aquest matrimoni no va batejar fills en aquella vila.

Sembla que a l'hivern de 1707-08 hi va haver a Cervera 700 milanesos, deixats allí com a guarnició. L'any 1708, Starhemberg ocupà aquella ciutat. Després es dirigí sobre Agramunt, saquejant els pobles de la Ribera del Sió i la mateixa vila.⁴⁴ Cal preguntar-se si la presència dels italians a Tàrraga l'any 1708 no tenia a veure amb aquest reflux puntual de les operacions militars.

Amb el definitiu canvi de signe de la guerra a Catalunya, a favor dels borbònics, a partir del 1711, augmenten les referències a italians presents a les nostres terres.

40). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 153. La població, és potser Palazzolo, entre Brescia i Milà? En aquest cas, estaria als límits amb l'antic Milanesat.

41). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 153. Domènec Vidal fou un sastre de Cervera. Ramona Gili era filla d'un sabater de Santa Coloma de Queralt. S'havien casat a Tàrraga l'any 1702. *Ibid.*, foli 136v.

42). APT, *Llibre de baptismes 1690-1715*, foli 170.

43). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 153v. La núvia hauria pogut néixer a Tàrraga l'any 1667; tindria, per tant, 41 anys aleshores. Havia quedat vídua de Joan Molner el 1700, després d'haver tingut amb ell cinc fills. Més que pagès, el seu primer marit hauria estat jornalier. A destacar que aquesta vídua va estar vuit anys a remaridar-se... I, quan ho va aconseguir, va ser en plena guerra i amb un estranger...

44). BONEU, Fernando / LLABERIA, M. del Carmen: «Correspondencia del duque de Orleans con el rey Felipe V», *Ilerda*, núm. XLVII, 1986, ps. 259 i 265.

Aquestes referències, a hores d'ara, encara són una mica escasses. Quan es treballin més a fons les diverses documentacions conservades, sens dubte se'n trobaran moltes més.

L'11 de juliol de 1711, uns miquelets van robar unes cavalcades a uns criats borbònics de la guarnició d'Agramunt que havien anat a fer herba cap a la banda de Preixens. Un dels afectats fou Francesc Marin, de 27 anys, que devia ser italià, perquè era de «*Milan de Villagrassa*». A l'incident no hi hagué ni morts ni ferits.⁴⁵

El 22 de desembre de 1711, es casà a Tàrraga Joan Tomàs del Vell, del qual no sabem l'ofici ni la localitat de procedència, només que era del bisbat de Sora, regne de Nàpols. La núvia fou Isabel Isanda, filla d'una família nouvinguda a Tàrraga.⁴⁶ Aquest matrimoni tampoc no va batejar fills en aquella vila; fet i fet, no va tenir temps, perquè la muller va morir l'abril del 1712, als quatre mesos de la boda. Posteriorment, a ell li perdem el rastre.

El comandant del castell de Bellpuig durant els primers mesos de 1712 fou Livio Lepusoli, que devia ser italià. Era un militar exigent, autoritari i cruel amb els veïns que no s'avenien a les seves exigències. La veu popular l'acusava de fer agafar pels soldats dones de la vila i dur-les al castell, d'abaixar-se els pantalons i ensenyar les seves vergonyes a les dones, i d'alguns altres comportaments singulars. L'amic Esteve Mestre l'ha qualificat de psicòpata.⁴⁷

Confirmem que durant la primavera del 1712 hi havia a la guarnició de Bellpuig soldats italians a les ordres de Felip V, un oficial dels quals era el capità d'infanteria del regiment de Milà Andreu Salvati, que declarava tenir 40 anys. Aquest capità era de guàrdia al castell el dia 28 de maig, quan es va produir l'atac a la vila d'una gran partida de miquelets i voluntaris. En aquell moment, hi havia molta tropa a Bellpuig, irlandesos i francesos entre altres.⁴⁸ L'atac dels miquelets tenia, sembla, l'objectiu d'agafar l'odiàt Lepusoli i els seus oficials.

La guerra s'acabà, però la presència de les tropes italianes al país va continuar, en especial durant la immediata postguerra. Catalunya era un país ocupat i les tropes resultaven imprescindibles per fer complir tots els canvis que s'imposaven ferriament al Principat. Aleshores segurament no hi hagué tants soldats subalpins com durant el conflicte, però les evidències recollides permeten afirmar que encara n'hi havia força. A les Terres de Ponent, per descomptat, essent com eren una zona oberta i on s'alçaven importants castells i places fortes que requerien bones guarnicions.

45). Arxiu Municipal d'Agramunt, quadernet solt de 7 fulls, simplement en fotocòpia, foli 2v. Els borbònics eren del regiment de Molfeta. No localitzo aquest Milà de Vilagrassa (perquè intueixo, és clar, que no es tracta de la ciutat de Milà...).

46). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 161. Sora és entre Roma i Nàpols, vora Frosinone, cap al centre del territori.

47). MESTRE, Esteve: «Bellpuig sota les urpes de Felip V», *El Pregoner d'Urgell*, núms. 190-191, 5-9-1987, tres pàgines sense numerar.

48). MESTRE, Esteve: «1712: un cop de mà sobre Bellpuig», *El Pregoner d'Urgell*, núm. 180, 7-4-1987, sense paginació. A banda del regiment de Milà, eren també a la vila ducal militars i soldats dels regiments de Macaulif, d'Abarca, de Comesfort, de Castellar i del duc de Vendôme.

El 14 d'agost de 1716, batejaren a Tàrrega una filla d'Antoni Bordes, cap d'esquadra, del regne de Nàpols, casat amb Anna.⁴⁹

El 20 de desembre de 1716, es casà a Tàrrega Joan Testa (o Tosta), fadrí, sense ofici precisat. Era de la ciutat i bisbat d'Alberga (?), república de Gènova. La núvia fou la donzella targarina Margarida Carrenyo, filla d'un espardenyer de la vila i amb els dos pares vius.⁵⁰ El matrimoni va residir de moment a Tàrrega, on van batejar un nen l'abril del 1718. La parella degué emigrar d'aquella vila poc després.

Italià devia ser el coronel comte de Bosselli, que l'any 1716 tenia el comandament de la plaça de Bellpuig. També devia ser italià Albeuque Torneli, comte de Torneli, tinent coronel del regiment de dragons del comte de Bosselli, que servia a Bellpuig l'estiu del 1717.⁵¹

Així mateix, devia ser italià el capità de dragons Alexandre Resseguin, que l'any 1717 tenia el destí a la plaça de Bellpuig. El juliol d'aquell any, el van canviar de destí.⁵²

El 8 de juny de 1717, es casà a Tàrrega Anton Cassarin, del qual no se'ns precisa l'ocupació, però se'ns diu que era de la vila de Durs (?), ducat de Savoia. La núvia fou la donzella Isabel Sastre, que era de Valls.⁵³ Aquest matrimoni no va batejar fills en aquella vila.

L'11 de setembre de 1719, es casà a Tàrrega Marc Antoni Marquini, soldat del regiment de Ribagorça i cap d'esquadra de la companyia del Sr. Francisco Salcedo. Era natural de la ciutat de Roma. La núvia fou Josepa Monge, de la vila de Bolea, bisbat d'Osca.⁵⁴ Aquest matrimoni tampoc no va batejar fills en aquella vila.

I seguien les bodes d'italians en plena postguerra. El 12 de juliol de 1720, es casà a Tàrrega Nicolau Perí, capità d'infanteria del regiment d'Itàlia. Era natural de la ciutat de Milà i encara tenia els pares vius: Hèrcules i Gertrudis. La núvia fou una donzella targarina de bona casa: Teresa Font, filla del doctor en Drets Josep Font.⁵⁵ Aquest matrimoni no va tenir fills en aquella vila. Posteriorment, un censal que el Dr. Font tenia carregat sobre la població passà a ser propietat del seu gendre, el capità Perí.⁵⁶

49). APT, *Llibre de baptismes 1715-1726*, foli 20.

50). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 182. Malgrat que portava molts anys vivint a Tàrrega, la núvia no hi havia nascut, perquè els seus pares van instal·lar-se en aquella vila poc abans de començar la Guerra de Successió. La ciutat del genovès, era potser Albenga, a la costa, al sud-oest de Gènova?

51). MESTRE, Esteve: «Algunes notícies sobre la postguerra (1715-1720)», *El Pregoner d'Urgell*, núm. 251, 2a. quinzena de març de 1990, p. 19.

52). MESTRE, Esteve: «La concòrdia de 1717 i alguns fets...», *El Pregoner d'Urgell*, núm. 209, 18-30 de juny de 1988, p. 8.

53). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 185v. No localitzo «Durs».

54). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 193. Bolea és situada al nord-oest d'Osca, a pocs quilòmetres d'aquesta ciutat.

55). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 197. La Sra. Teresa havia estat batejada el 4-9-1699; es casà, per tant, amb 20 anys. El seu pare era un dels botiflers més destacats de Tàrrega; en aquell moment, era regidor primer de l'ajuntament.

56). AHCT, FMT, *Llibre de entrades y exides ô rendas del comu de Tarrega desde la concordia nova...*, foli 49.

L'any 1722, era a Tàrrrega un tal Cèsar Sanini (o Janini), capità de cavalleria del regiment de Calatrava. No se'ns diu quina era la seva naturalitat, però l'onomàstica sona a italià. Estava casat amb la Sra. Teresa de Casanovas. Van romandre a Tàrrrega bastants anys. Una filla seva, Francesca Victòria, va morir a la vila en qüestió el 22 d'agost de 1722. El 4 de novembre de 1723, hi van batejar un fill, al qual van posar els noms d'Alexandre Josep Blai Anton. El 4 de febrer de 1725, en van batejar un altre, Francesc Blai; aquest infant va morir pocs dies després, el 21 del mateix mes. En plena etapa procreadora, el capità Sanini i la Sra. Teresa van batejar un altre fill a Tàrrrega el 3 de maig de 1726; en aquesta ocasió, una nena, a qui posaren Maria Teresa Antònia.⁵⁷ Malgrat tantes referències al capità Sanini, seguim sense poder saber la seva procedència.

El 8 d'octubre de 1724, morí a Tàrrrega un altre d'aquells militars dels quals, tot i no tenir esclarit el seu origen, sospitem que eren italians. Es tracta d'Antoni Ochini, alferes del regiment de Calatrava, que estava casat amb la Sra. Juana Josefa Rodríguez, d'Alcàntara (Castella la Vella).⁵⁸

El 4 de febrer de 1725, es casà a Tàrrrega Antoni Bosch, fadrí, trompeta del regiment de Calatrava. Era natural de la ciutat de Nàpols i fill d'un sabater. La núvia fou la donzella targarina Teresa Cases, filla d'un boter de la vila que ja estava mort.⁵⁹ El gener del 1726, el matrimoni va batejar una filla a Tàrrrega; aleshores a ell l'anomenaren Joan. Després en perdem la pista.

El 23 de febrer de 1727, es casà a Tàrrrega Nicolau Bosco, vidu, trompeta i tambor del regiment de Milà, natural de la ciutat de Nàpols. La núvia fou la donzella Magdalena Fàbregues, de la població del Pla, arquebisbat de Tarragona.⁶⁰ Ell havia estat casat primer amb Martina Lorenzo, de Belchite (arquebisbat de Saragossa), la qual havia mort el 4 de gener de 1727. Així, doncs, aquest napolità no va estar ni dos mesos a tornar a casar-se. El matrimoni Bosco-Fàbregues no batejà cap fill a Tàrrrega. Tanmateix, de fills en van tenir, segurament nascuts en un altre indret. El trompeta Bosco va morir aviat, car la Magdalena Fàbregues es va tornar a casar el 2 de març de 1732.

Un dels testimonis del casament entre el napolità Bosco i la tarragonina Fàbregues va ser Antoni Moya, un altre trompeta i tamborer del regiment de Milà, el qual, així mateix, era natural de Nàpols.⁶¹

L'any 1727, residia a Bellpuig el capità de cavalleria del regiment de Milà Bartomeu de Santis, natural de la ciutat de Nàpols. El rei li va fer mercè d'hàbit en una religió militar, i ell va triar la de Santiago. Com que havia de tramitar l'ingrés i presentar la seva genealogia, va donar poder per representar-lo a

57). APT, *Llibre d'òbits 1605-1730*, folis 226v. i 237v. *Llibre de baptismes 1715-1726*, folis 105, 120 i 133.

58). APT, *Llibre d'òbits 1605-1730*, foli 235v. Era ell d'aquesta població o n'era ella? Sembla més lògic considerar la segona possibilitat.

59). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 215v. Ella va néixer el gener del 1703; per tant, es casà amb 22 anys.

60). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 233.

61). APT, *Llibre de casaments 1652-1733*, foli 233. L'altre testimoni era un flamenc, del mateix regiment.

Fernando Antonio Chumurigui, de Madrid. La genealogia del capità era ben interessant: son pare, Antoni de Santis, marquès de Montefalcón, auditor general del regne de Nàpols, natural però de Madrid; sa mare, Llucrècia Montefinulo (?), natural de la ciutat de Nocera (?), a Nàpols; son avi patern, Francesc de Santis, natural d'Ortonaomar, regne de Nàpols; sa àvia paterna, Lluïsa Lampiumana (?), natural de Milà; son avi matern, Francesc A. Montefinulo (?), baró de Montefalcón, natural de la vila de Rocapimonte, regne de Nàpols, i noble de la ciutat de Lecce, també del regne de Nàpols; sa àvia materna, Antònia Coppula, natural de la ciutat de Nàpols. El document d'atorgament de poder es va fer a la vila de Tàrrega el 2 d'abril de 1727.⁶²

El 22 de juliol de 1736, batejà una filla a Tàrrega el matrimoni format per Gaietà Boron, de la ciutat de Milà, tambor major del regiment de dragons de la Reina, i Anna Raimunda. El 8 de març de 1739, en van batejar una altra, també a Tàrrega.⁶³

El 4 de setembre de 1740, es casà a Tàrrega Pere Francesc Coloma, que té el tractament de *Don*; era natural de Milà. La núvia fou la donzella targarina Maria Terés, filla del notari Ramon Terés.⁶⁴ Aquest matrimoni no va tenir fills en aquella vila. Però potser hi va viure, perquè la Sra. Maria hi va morir l'octubre del 1744.

El 3 de desembre de 1744, morí a Tàrrega Jacopo Benini, pelegrí de Venècia. Traspassà a l'hospital d'aquella vila i fou enterrat allí mateix.⁶⁵

L'any 1755, visità la zona el jerònim italià fra Norberto Caino. Va estar-se uns dies a Guissona, al palau episcopal (on, per cert, va protagonitzar una curiosa anècdota amb un orinal). De Cervera va criticar l'ensenyament que s'impartia a la seva universitat. Va passar per Tàrrega i va fer nit a Mollerussa. L'endemà visità Lleida i dinà a Alcarràs.⁶⁶

L'octubre del 1759, passaren per les Terres de Ponent els reis Carles III i Maria Amàlia de Saxònia amb tota una gran comitiva. Provenien del regne de les Dues Sicílies, on havien ostentat el poder fins aquell moment. Sortits de Nàpols, havien desembarcat a Barcelona i es dirigien a Madrid, per fer-se càrrec de la corona espanyola. A Cervera els van rebre amb arcs triomfals i clamors de la multitud. Van fer nit a Tàrrega el dia 24, en concret a cal Lomanya del carrer del Carme. El viatge reial despertà un gran entusiasme popular a totes les poblacions catalanes per on

62). AHCC, Fons Notarial, Tàrrega, NII 22, Marià Terés i Mateu, *Manual 1726-1727*, folis 37v. i 38 de 1727. Els testimonis de l'acte notarial van ser Martín Muñoz de Dueñas, sergent major del regiment de cavalleria de Milà, i Francisco de Ribera, cadet del mateix regiment, ambdós residents a Tàrrega. La Nocera que surt esmentada deu ser la que és prop de la ciutat de Nàpols, al sud-est d'aquesta. Ortonaomar podria ser Ortona, a la costa de l'Adriàtic, vora Pescara. Rocapimonte podria ser Roccamontina, al nord-oest de Nàpols. Quant a Lecce, queda al sud del territori italià, ben bé al taló de la bota, prop de Brindisi.

63). APT, *Llibre de baptismes 1726-1743*, folis 108v. i 133v.

64). APT, *Llibre de casaments 1734-1759*, folis 31v. i 32. Ella va néixer el 1712 o el 1715; es casà, doncs, amb 28 o 25 anys. El notari Ramon Terés era un botifler molt destacat de Tàrrega i un personatge que havia despertat fortes polèmiques.

65). APT, *Llibre d'òbits 1730-1754*, foli 91 bis.

66). Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 633. VIDAL, Vidal: *Les rutes de Ponent*, II, Lleida, Virgili & Pagès, 1988, ps. 60-61 i 120-121.

passà.⁶⁷ Convertit fins aquell moment en un monarca italià amb tots els ets i uts, és indubtable que Carles III duia al seu seguici molts naturals d'aquelles terres.⁶⁸

L'any 1776, l'ajuntament de Tàrraga va pagar 16 lliures a un italià per un adobament que va fer a la catifa municipal. De l'italià en qüestió només sabem que es deia Llorenç Giorgi. Especificuen que va rebre els diners «por el trabaxo de reparar y retintar la catifa de este comun».⁶⁹

Durant els anys '80 del segle XVIII, exercí a la Universitat de Cervera el bolonyès Jaume Barcalli, catedràtic d'Institut.⁷⁰

El 31 d'agost de 1792, a les cinc de la tarda, va morir a l'hospital de Bellpuig «de malaltia natural» la petita Maria Antònia, de només 7 dies. Era filla de Sebastià Belderinch, mariner, i de Maria Anna Rirete, «conjuges de la ciutat de Roma y pasatjants».⁷¹ Hi havia gaires matrimonis italians com aquest que voltessin pel món d'aquesta manera? Cap on es dirigien? Sembla deduir-se que la parella es va aturar a Bellpuig per la vinguda de la criatura; mala avinentesa, perquè a la vila ducal la mortalitat infantil era en aquelles èpoques molt alta...

Durant la segona meitat del segle XVIII i primeria del segle XIX, destacà a Bellpuig una família que havia vingut de Nàpols. La casa on vivien era dita cal Napolità i es trobava a la Plaça Sant Roc. Eren gent rica i influent a la vila. Haurien pogut venir a Bellpuig com a procuradors del duc de Sessa. També van donar nom a una masia situada devers Vilanova; a la llinda de la Torre Napolità hi ha el nom Josep Arnaldó i la data 1792.⁷²

67). PLANES, Josep M.: «Insults, tensions i alta societat a la Tàrraga del segle XVIII. Uns casos particulars», *Miscel·lània «Les Terres de Lleida al segle XVIII»*, Lleida, IEL, 1986, ps. 361-385. PÉREZ SAMPER, María de los Angeles: «Poder y sociedad en la Cataluña de mediados del siglo XVIII: la visita real de Carlos III en 1759», *Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1984, volum 2, ps. 275-285. Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 639. Segarra, *Història de Tàrraga...*, II, ps. 347-352. Vila, *Reseña histórica...*, ps. 194-195.

68). Un d'ells podia ser el famós arquitecte italià Francesco Sabatini, que va donar suport a la construcció de la catedral nova de Lleida (edificada entre 1761 i 1781) i en va supervisar la qüestió tècnica. ABAD, Francisco: «La catedral neoclásica de Lérida», *Miscel·lània «Les Terres de Lleida al segle XVIII»*, ps. 15-46. Lladonosa, *Història de Lleida*, II, p. 640 i làmina LXXIII. Francesco Sabatini (1722-97) fou un arquitecte que treballà per al rei Carles III i el seguí quan aquest vingué a Espanya. Va dissenyar obres com l'església de Sant Miquel de la Barceloneta, San Francisco el Grande de Madrid, la Puerta de Alcalá de Madrid, o el Palau Reial de Madrid. Quant a Carles III, era fill de Felip V i de la seva segona muller, Isabel de Farnese. Sa mare, enèrgica i ambiciosa, no va parar de batallar fins que el va veure regnar en un territori italià, encara que això significués anar contra els acords d'Utrecht. Sota la influència d'Alberoni, ja durant els anys 1717 i 1718 es va dur a terme una ocupació de Sardenya i Sicília, amb sengles flotes que van sortir del port de Barcelona, però les potències europees van impedir que es consolidés aquella agosarada iniciativa. Combinant diplomàcia i guerra, posteriorment la Farnese es va sortir amb la seva. L'any 1731, el príncep Carles va ser investit sobirà dels ducats italians de Parma i Plassència, evacuats prèviament per les tropes imperials. L'any 1734, els exèrcits espanyols van ocupar Nàpols i Sicília, i Carles fou proclamat rei d'aquests territoris, fet reconegut internacionalment a la pau de Viena (1735). Carles havia renunciat a Parma i Plassència, però aquests ducats i el de Guastalla van anar a parar al seu germà petit Felip uns anys després. Per cert, que el príncep Felip, dirigint-se a Itàlia l'any 1742, va fer nit a Tàrraga. Segarra, *Història de Tàrraga...*, II, p. 394.

69). AHCT, FMT, *Llibre de entrades y exides ô rendas del comu de Tarrega desde la concordia nova...*, foli 273.

70). Vila, *Reseña histórica...*, ps. 237 i 406.

71). APB, *Llibre de baptismes-òbits-casaments-confirmacions 1757-1801*, foli 292v.

72). TORRENS, Josep M.: «La cronologia de la família Torrens», *El Pregoner d'Urgell*, núm. 113, 16-6-1984, p. 12. Bach, *Bellpuig...*, ps. 217 i 221.

El 23 d'agost de 1802, morí a Tàrraga Francesc Maria Jacomar, que era de Savoia però que vivia en aquella vila. Tenia terçanes i va traspasar a l'hospital.⁷³

L'any 1808, poc abans que comencés la Guerra del Francès, visità la plaça de Lleida el capità francès Gabriel Laffaille. Fou una missió arriscada, perquè aleshores l'odi als francesos era molt gran i a Tàrraga i a Lleida el desig de molta gent hauria estat assassinar-lo. A Lleida va tenir la col·laboració d'un vell italià, exempt d'una companyia de guardes de corps suprimida, que residia a la capital del Segre.⁷⁴

La guerra de 1808-14 tornà a portar a les nostres terres combatents italians. Els exèrcits napoleònics en tenien, perquè, tot i ser bàsicament uns exèrcits nacionals francesos, havien integrat també tropes de diversos indrets d'Europa, arran de les conquestes i campanyes militars que havien fet per gairebé tot el continent. Aquesta presència de combatents italians i d'altres nacionalitats a Catalunya durant la Guerra del Francès hauria de ser més investigada, i no sols per la curiositat històrica que representa. En el cas de la seva intervenció a les comarques ponentines, lamentablement de moment en tenim només indicis.

Pel maig del 1812, hi havia a Tàrraga uns 4.000 soldats, entre polonesos i italians. Com que no trobaven prou palla a la vila, van fer segar tots els sembrats del voltant, destinant-los a farratge. Això agreujà la pèssima collita d'aquell any.⁷⁵

Pel juliol d'aquell mateix 1812, les tropes franceses allotjades a Verdú estaven compostes per un regiment de cavalleria italiana (amb un total de 50 cavalls) i una companyia del regiment de Dragons de Línia Italià (158 soldats). Els bons o vals que van lliurar pel tema dels subministraments estaven redactats, majoritàriament, en italià i els firmaren oficials com Bellini, Botarelli o Salvarini.⁷⁶

L'any 1814, quan ja havien sortit les tropes franceses, es van casar a Lleida dos italians amb noies de la ciutat.⁷⁷

El 22 de juliol de 1818, a les set de la tarda, va morir a Bellpuig un minyó italià d'uns 12 anys, Bonaventura Folavella, «de malaltia natural». El religiós li va donar el sagrament de l'extremunció *sub condicione*, «per no haberme pogut cerciorar del dolor, per estar privat de la paraula y dels sentits». El mosset era fill de Mastuccico Folavella i Giannafelice Vecarda, cònjuges del poble de Cita dell'Onegro (?), bisbat de Valgasco (?), regne de Nàpols. El van sepultar al fossar parroquial de Bellpuig *amore Dei*.⁷⁸ Els pares devien viatjar amb el nen, i potser eren uns passavolants.

73). APT, *Llibre d'òbits 1783-1821*, foli 153v.

74). LAFFAILLE, Gabriel: «Sur les reconnaissances de Cardone et de Lérida, faites en 1808, avant le commencement des hostilités», *Ilerda*, núm. XVII, 1953, ps. 93-94. Es tracta d'una part de les memòries escrites per l'autor.

75). A.V.: «Episodis targarins de la guerra de la Independència», *Nueva Tàrraga*, núm. 362, 12-5-1951.

76). BOLEDA, Ramon: «La vila i el sometent de Verdú a la Guerra del Francès», *Urtx*, núm. 2, 1990, ps. 138-139 i 142. També n'hi havia en francès i fets per oficials amb cognom gal.

77). REMÓN, Julia: «Lleida i els francesos (1808-1814)», *Miscel·lània homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida, IEI, 1992, p. 535, nota 15.

78). APB, *Llibre de baptismes-òbits-casaments 1816-1844*, foli 19 dels òbits. No aconsegueixo localitzar aquelles poblacions.

UNES PRIMERES CONCLUSIONS

Malgrat que aquest estudi es basa tan sols en consultes documentals limitades i que les dades assolides no passen de ser una mostra molt incompleta, els resultats presenten uns perfils bastant marcats. Sembla, doncs, lícit d'extrapolar unes conclusions provisionals.

Potser la cosa més òbvia que es desprèn de la recerca és que durant l'Antic Règim les Terres de Ponent no van rebre, pròpiament, immigració italiana, sinó tan sols «presències» d'individus d'aquella península. I presències efímeres en molts casos. Els italians que van fer cap aquí gairebé mai no vingueren per arrelar-hi o integrar-se en el món laboral i l'entorn humà de les nostres poblacions. La gran majoria simplement hi van passar, dirigint-se com es dirigien a altres destins; o bé s'hi van estar perquè així els obligaren les unitats militars on servien. Sense l'existència d'una monarquia hispànica tan forta, que atreïa gent de categoria cap a la cort, i sense les guerres en què s'implicaren aquesta monarquia i Catalunya, pocs italians haurien arribat fins a l'Urgell. La mateixa relació històrica entre el Principat i les terres italianes, tan forta durant la Baixa Edat Mitjana, sens dubte hauria disminuït si els Reis Catòlics i Carles V no haguessin reforçat la presència hispànica a la península de la bota. Les circumstàncies històriques, per tant, van fer que molts italians entressin a Catalunya durant l'Edat Moderna, i els itineraris marcats els van portar força sovint a les Terres de Ponent. Però no cal enganyar-nos: hi van tenir majoritàriament unes presències anecdòtiques, gairebé sempre irrellevants per al futur dels territoris nostrats. I això, anant bé, perquè aquests italians que arribaven i se n'anaven també podien tenir un component negatiu (despeses locals per dignificar un pas efímer, malvestats a la zona durant les guerres). Igualment els abundants francesos van anar i van venir, van complicar l'existència a la gent i van fer mal durant els períodes bèl·lics, però el seu cas és diferent: ells eren gent del poble, venien a buscar feina o a temptar la sort, en bastants ocasions s'integraven a la zona, fundaven famílies, enriqueïen la faceta laboral i demogràfica d'aquestes terres. Ben cert que la francesa podia ser una immigració mòbil i desclassada, en prou ocasions delictiva, però no era efímera, incidia sobre la societat, la sacsejava, acabava estabilitzant-se i arrelant en algun indret; a més, era molt variada, rica en detalls i aspectes personals. En canvi, la immigració italiana va ser molt convencional, gairebé no deixà petjada, quasi sempre anà relacionada amb el servei del rei i dels governs, i en definitiva va resultar poc «útil». D'aquí el predomini de la simple anècdota quan se l'estudia.

Hi ha, però, unes diferències notables entre els mateixos italians. Les persones importants que merament passaven per la Segarra i l'Urgell només solien estar-s'hi unes hores o uns pocs dies. Això sí, causaven despeses i enrenous notables a la gent d'aquí, perquè calia fer-los grans rebudes i festes, i, com que portaven seguici, era complicat d'alimentar-los i allotjar-los dignament. En canvi, els soldats i militars, ni que haguessin vingut forçadament per culpa de les guerres o els trasllats de tropa, de vegades romanien molts mesos o fins i tot anys a la zona. La prova és que es casaven amb noies i dones de la terra. És clar que les exigències dels exèrcits els obligaven a residir avui aquí i demà allà, enmig de la provisionalitat

tan típica de la vida militar. D'altra banda, en un immediat futur els nous destins els acabarien treient també de l'àmbit ponentí, per enviar-los qui sap on. Per a una noia o vídua del país, no seria cap somni casar-se amb un oficial o soldat italià; potser només ho farien obligades per les circumstàncies o per la pressió familiar (això passaria sobretot amb les noies de bona casa que es maridaven amb un oficial, cas que també existia).

La majoria dels casos trobats corresponen a homes, com ja podia esperar-se tractant-se d'una migració estrangera i amb tant pes dels individus selectes i del sector militar. Però fariem malament de marginalitzar l'element femení. De dones italianes també n'hi ha, sobretot perquè seguien els seus marits en els exèrcits o en els desplaçaments. Tenim molt poques dades d'aquestes dones; les trobem sobretot arran de l'infantament o l'òbit d'alguna criatura; en alguns casos, podien ser dones catalanes, com a conseqüència d'un anterior casament de l'italià al país, i que seguien el marit; però en altres serien autèntiques italianes que haurien acompanyat el marit en totes les peripècies dels seus viatges o activitats militars. D'altra banda, hem de considerar la possibilitat que en els seguicis dels personatges importants hi hagués igualment personal femení, tant de servei com de categoria (dames), però les dades a l'abast no permeten de moment saber gran cosa sobre aquests extrems. Per tot plegat, els casos masculins són pràcticament els únics que es poden fer servir.

Hem indicat el component militar de molts italians que es van moure per les terres lleidatanes. Quin pes tenia aquest sector en el conjunt dels casos individualitzats? La nostra limitada nòmina permet intuir aquest pes, tot i que potser el minimitza. Classificats «socialment», els subalpins que hem pogut concretar entre 1450 i 1825 eren (casos segurs i també probables, prescindint d'aquells en què mancava un indicatiu sobre la seva situació):

Nobles i prínceps	14
Eclesiàstics i nuncis papals	6
Ambaixadors civils	2
Oficials de l'exèrcit	15
Soldats	9
Cirurgians de l'exèrcit	2
Arquitectes / artistes	3
Comerciants	1
Menestrals	2
Estudiants / professors	2
Pelegrins	1
Criats / cotxers	2
Individus marginals	8
Altres	4

Es tracta d'uns resultats molt provisionals i no convé donar-los gaire valor. Sí que es pot veure, però, que més d'un terç dels casos corresponen a persones de la milícia; i amb un pes ben notable dels oficials de petita i mitjana graduació, que

la documentació de les antigues viles tindria més tendència a citar pel seu caire dirigent. En la realitat, el pes de la població italiana amb dedicació militar seria molt més gros, especialment pel que fa als soldats rasos. A les guerres de 1640-52, 1705-14 i 1808-14, va poder haver-hi centenars o milers d'italians lluitant i movent-se per les nostres comarques. Aquí hi va haver aleshores grans exèrcits, perquè es tractava d'una zona de pas, molt estratègica, de control militar alternatiu i amb notables places fortes, com Lleida, Balaguer, Bellpuig, Arbeca o Cervera. Tot plegat donava un gran protagonisme a les tropes, i en aquestes tropes hi havia molta gent d'origen italià. Després de les guerres de 1640-52 i 1705-14, i especialment en aquest segon cas, també va romandre força tropa a la zona ponentina, italians inclosos. Alguns d'aquests combatents italians degueren estar anys vivint a l'Urgell, i es van casar amb dones d'aquí bastant sovint, tot i que les servituds militars acabarien allunyant-los. Les dones urgellenques que van esposar solien ser vídues o noies del poble baix, però alguns oficials també van assolir la mà de noies de casa bona.

En la nostra opinió, abans de 1640 no hi hagué gaires italians al Ponent català. Serien bàsicament personatges de categoria que hi passarien amb rapidesa sense deixar altra petjada que el record de la seva distinció i unes considerables despeses locals per rebre'ls. També hi hauria hagut, però escadusserament, l'altra cara de la moneda: malalts, rodmons, prostitutes, gent marginal que hauria conviscut més amb la població de la terra, però donant-los així mateix més maldecaps que altra cosa. Aquesta dicotomia (italians selectes però simplement de pas, italians marginals) s'hauria mantingut després de la Guerra dels Segadors, bé que amb un menor protagonisme, perquè a partir de 1640 els individus amb dedicació militar van agafar el lloc predominant entre els italians arribats en aquestes comarques.

Fora dels militars, dels marginals i dels individus de categoria que passaven de tant en tant en un vist i no vist, pocs italians més haurien fet cap en aquell Urgell del passat. Gairebé no detectem gent d'ofici o d'activitat econòmicament productiva. Aquesta és una gran diferència en relació a la immigració francesa, que era també marginal i inestable, però que alhora va donar molta mà d'obra i bons professionals, una colla dels quals van arrelar en aquestes terres. Els italians, en canvi, en general no venien aquí a treballar, només a transitar pel país o a servir el rei amb les armes, sense gaires expectatives d'arrelar-hi, perquè tenien altres destins i motivacions. Aquest caire «epidèrmic» de la presència italiana sembla detectar-se també en altres zones de la Catalunya interior, però val a dir que no de manera absoluta, car alhora hi ha alguns casos amb integració laboral i demogràfica.⁷⁹ La presència italiana a l'Urgell sembla caracteritzar-se especialment pel caire «efímer», potser més que en altres llocs.

79). A Solsona, per exemple, l'any 1687 van ser detinguts tres pobres que es van escaure de passar per la ciutat, acusats de portar la plaga de la llagosta; un dels pobres era del Piemont, un altre era portuguès i el tercer era borgonyó. També a Solsona, l'any 1717, per Carnaval, morí el capità italià Carles Serafin, que anava disfressat de senador; quan es tombà al llit, no el van atendre, perquè pensaven que era una broma i que només es feia el mort...; era de Cremona. LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès*, Manresa, autor-editor, 1981, ps. 177 i 72. Al monestir de Poblet vivia l'any 1712 Carles-Josep Gorgi Saparoli, sabater, natural de Milà, que es casà a l'Espluga

També ens cal tocar el tema de la procedència concreta dels individus que hem globalitzat sota el terme «italians». Terme còmode però molt genèric, especialment pel que fa als segles passats. Tenint en compte que aquella àrea geogràfica estava aleshores força dividida i que la Monarquia Hispànica hi tenia possessions (a partir del 1713, zones d'influència), detallar aquesta qüestió de les procedències esdevé quelcom del màxim interès. Lamentablement, molts casos no porten precisada aquesta informació. Però amb els casos que la incorporen, ja podem oferir una primera aproximació. Treballarem amb unes agrupacions basades fonamentalment en les característiques polítiques de l'antiga àrea italiana. La nostra mostra d'individus d'aquest origen localitzats entre 1450 i 1825 a les Terres de Ponent i ben catalogats ens forneix el següent ventall:

Savoians-piamontesos	11
Llombards	8
Venetins	5
Genovesos	2
Toscans	4
Pontificis-bolonyesos	6
Napolitans	12
Sicilians	2
Sards	1

Hi ha una mica de tot, però tenen un cert predomini els naturals de dues possessions hispàniques: napolitans i llombards. Aquest predomini, malgrat tot, és matisable, encara que només sigui per l'escàs paper de les procedències de Sardenya i Sicília, illes també hispàniques; el fet de ser una illa, aturava potser l'emigració dels seus naturals?; hi havia factors econòmics o demogràfics? Tornant al cas dels napolitans i llombards, cal destacar el paper de les respectives capitals: dels 12 napolitans, almenys 7 eren de la ciutat de Nàpols; dels 8 llombards, 5 eren de Milà. De la resta de casos, destaca la desena de savoians-piamontesos; en realitat, és una xifra una mica artificial, perquè en la majoria de vegades es tracta de membres de la casa de Savoia que anaven del ducat a la cort hispànica i en tornaven, res més. De venetins, genovesos, pontificis i toscans en venien teòricament menys, encara que de toscans potser n'hauríem pogut fer

de Francolí amb una donzella de Prades. A Santa Coloma de Queralt vivia l'any 1793 Francesc Nicola, calderer, natural de Calp, bisbat d'Espeleti, Estats de Roma; es casà a l'Espluga de Francolí i s'hi instal·là, procreant set fills. A Vimbodí, entre 1639 i 1718, es van casar 7 individus procedents del regne de Nàpols (un d'ells, calabrés) i 1 sicilià; en canvi, entre 1719 i 1815 no s'hi casà cap italià. A Rocafort, l'any 1687 es casà el soldat Carles Tibalde, de Pavia (Milanesat). A Santa Coloma de Queralt, entre 1576 i 1700 hi va haver 2 napolitans, 1 llombard, 1 trentí i 1 sarda. GUAL, Valentí: *La família moderna a la Conca de Barberà*, Tarragona, IET Ramon Berenguer IV, 1993, ps. 112-116. A remarcar que la Conca de Barberà del segle XVIII demostra que el caire «epidèrmic» d'aquesta immigració tenia, com ja hem assenyalat, les seves excepcions, car hi havia italians artesans i algun cas en què els estrangers posaren arrels a la comarca. D'altra banda, a Moià, l'any 1683 tres escolapis napolitans es posaren a ensenyar en el col·legi tot just fundat a la població: eren Felip de Matteis (que tenia els nens més petits), Joan Zamboi (que impartia la classe de Gramàtica) i Mario Spina (que donava Humanitats); el seu director era Agustí Passante; després arribà al col·legi moianenc Gaspar de las Peñas, que era de Navarra però que també procedia de Nàpols. «L'Escola Pia de Moià. Origen i evolució de l'Escola», *Butlletí Informatiu de l'Ensenyament a Catalunya*, núm. 0, gener del 1997, sense paginar.

entrar més al recompte, perquè tal vegada ho eren tots els components de la comitiva de Cosme de Mèdici -només n'hem considerat tres: el príncep, el marquès Corsini i l'artista Baldi-. En realitat, podia haver-hi bastants més casos en totes aquestes quatre procedències, ja que els personatges importants vinguts de Venècia, Gènova, Florència o Roma devien dur força criats i col·laboradors del mateix indret en els seus seguicis. Idèntica apreciació hauríem de fer per als personatges importants vinguts de Savoia i Nàpols. Malauradament, els components del seguici d'un gran personatge són difícils de conèixer. La nostra nòmina de casos, massa migrada, ens ofereix unes orientacions, però ens deixa limitats a l'hora de voler precisar més. Sí que cal valorar que, deixant de banda els casos de simple creuament del territori per part de persones de categoria en un viatge ràpid, les procedències més significatives i rellevants són les napolitanes i llombardes, amb el ja comentat predomini militar.⁸⁰

S'intueix que, en temps de pau, els italians anaven sobretot a les ciutats i viles mitjanes i grans, mentre que defugien les viles petites i els pobles de pagès. A l'Urgell, Tàrraga aporta la majoria de casos, encara que aquest fet podria ser únicament una conseqüència de la seva millor base documental. Caldria, això sí, buscar més dades sobre Bellpuig. En àrees properes a l'Urgell, la presència d'italians se centra també preferentment en les poblacions importants, tot defugint les petites (cosa que, per exemple, no feien els francesos, que es posaven a tot arreu).⁸¹

Les Terres de Ponent van sentir parlar italià bastant sovint en els segles passats. Més durant les guerres i les postguerres, on la por i la ràbia es barrejarien al cervell de la gent que escoltava aquells dialectes, perquè els soldats no eren grats. No en sentirien parlar tant en altres èpoques, però qui més qui menys hauria tingut

80). Les naturalitats dels italians presents a la Conca de Barberà (treballades per Valentí Gual) ressalten molt més encara el predomini dels territoris hispànics:

Savoians-piamontesos	0
Llombards	3
Venetins	1
Genovesos	0
Toscans	0
Pontificis-bolonyesos	1
Napolitans	9
Sicilians	1
Sards	1

Recordem també els diversos escolapis napolitans que van establir-se a Moià a l'últim tram del segle XVII.

81). Els italians que vivien o es van casar a la Conca de Barberà durant els segles XVII i XVIII apareixen quasi tots a les poblacions importants d'aquella comarca: l'Espluga de Francolí (se n'hi casen dos), Santa Coloma de Queralt (se'n detecten sis), Vimbodí (se'n detecten vuit). A les poblacions petites només es casa un italià, el de Rocafort. Cal recordar que un dels casats a l'Espluga de Francolí vivia a Poblet i s'endugué per muller una noia de la veïna Prades. Gual, *La família moderna...*, ps. 112-115. Al poble de les Piles, entre Santa Coloma de Queralt i Rocafort, es van celebrar 176 bodes entre 1566 i 1704, amb molta presència de nuvis de les poblacions i comarques veïnes; hi va haver 12 francesos que es van casar al poble, però cap italià ni cap altra mena d'estranger. GUAL, Valentí: «Demografia i onomàstica de les Piles a l'Edat Moderna», *Recull*, núm. 3, p. 129. L'exemple de les Piles (on hi hagué tants nuvis francesos com nuvis de la veïna Segarra i més que de la també veïna Anoia) demostra fins a quin punt la immigració francesa és rendible d'estudiar, i el poc encoratjador que resulta investigar la dels altres estrangers.

aquella experiència, observant amb admiració -i potser també amb un cert enuig- el pas o l'allotjament dels grans personatges vinguts de les riques ciutats subalpinas. El caire exòtic i efímer d'aquests moviments humans és allò que més patent es fa a l'historiador d'aquí, però els antics lleidatans degueren tenir molts altres sentiments en relació a aquells estrangers de la península de la bota, i uns records bastant intensos de les seves estades, per breus que aquestes fossin en ocasions. Mentre els francesos van deixar la seva herència demogràfica i socioeconòmica en les comarques nostrades, els italians haurien deixat sobretot sensacions i sotragades en l'ànima i l'esperit dels antics ponentins, donat el seu escàs arrelament. D'una manera o altra, la gent estrangera sempre deixava la seva empremta en aquell Urgell obert a tots els forasters.